

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

Opțiunile politice ale evreilor din România în timpul celui de-al doilea război mondial

Dr. Florin STAN¹

În condițiile extreme ale războiului și în contextul unei legislații antisemite, instituția care i-a reprezentat pe etnicii mozaici a fost Centrala Evreilor, înființată prin *Decretul-lege* nr. 3415 din 16 decembrie 1941 pentru dizolvarea Federației Uniunilor de Comunități Evreiești din România, *Regulamentul* de funcționare al Centralei fiind publicat la 31 ianuarie 1942.² Creată sub presiune germană, Centrala nu s-a bucurat de încrederea evreilor, conducerea sa fiind formată din persoane nelegate de viața evreiască, în frunte cu dr. Nandor Gingold, de confesiune catolică. Lucru semnificativ însă, Gingold a colaborat cu dr. Wilhelm Filderman, fostul președinte al Federației.³ În opinia unui contemporan evreu, Arnold Schwefelberg, Centrala a reprezentat un „organ al guvernului”, fiind, deci, o organizație „nu pentru evrei, ci mai curând contra lor”, populația evreiască rămânând, astfel, „fără nici o conducere.”⁴

Liderii evreimii române au promovat o politică a supraviețuirii obștii mozaice, organizând în clandestinitate un *Sfat evreiesc*, compus din dr. W. Filderman⁵, dr. Alexandru Șafran⁶, care era Șef-Rabinul evreilor din România, Mișu Benvenisti, cunoscut sionist, Ferry Froimescu și A. Schwefelberg, principala

¹ Muzeograf, Muzeul Marinei Constanța

² Hary Kuller, *O istorie a evreilor din România în date. Vol. II. De la 1920 până la 1944*, Editura Hasefer, București, 2000, p. 185.

³ Lya Benjamin, *Prigoană și rezistență în istoria evreilor din România, 1940-1944. Studii*, Editura Hasefer, București, 2001, p. 208-209.

⁴ Arnold Schwefelberg, *Amintirile unui intelectual evreu din România*, Editura Hasefer, București, 2000, p. 137. Precizăm că Centrala a activat sub directa supraveghere a lui Radu Lecca, comisar general al Guvernului pentru probleme evreiești. Înțelegând accentele de subiectivitate ale declarației date de fostul comisar la cererea organelor de Securitate, vezi, pe larg, volumul memorialistic Radu Lecca, *Eu i-am salvat pe evreii din România*, ediție Alexandru V. Diță, Editura Roza Vânturilor, București, 1994.

⁵ Despre activitatea liderului evreimii române, vezi S. Schafferman, *Dr. W. Filderman. 50 de ani din istoria judaismului român*, Editura autorului, Tel Aviv, 1986; Teodor Wexler, Michaela Popov, *Un avocat al etniei sale. Un avocat al cauzei naționale a României. Articole, discursuri, memorii. 1921-1948*, vol. I-II, Fundația „Dr. W. Filderman”, f.l., f.a.; Teodor Wexler, *Dr. Wilhelm Filderman. „Zionism or the Tendency to be Assimilated in the History of the Romanian Jews”*, în *The Jews in the Romanian History. Papers from the International Symposium. Bucharest, September 30-October 4, 1996*, coordinator dr. Ion Stanciu, Silex, București, 1996, p.225 și urm.

⁶ Despre fostul Șef-Rabin, în *Șafran printre nemuritori*, volum realizat de Manase Radnev și Țicu Goldstein, Editura Hasefer, București, 2002.

modalitate de acțiune a acestui sfat fiind înaintarea de memorii către guvern sau către înalte personalități, în care se făceau cunoscute greutățile și nenorocirile în care se aflau evreii.⁷

Mai multe surse atestă apartenența unor evrei la mișcarea comunistă.

În luna ianuarie 1940, toate direcțiile de poliție din țară erau informate că „în județul Cernăuți s-a descoperit o organizație comunistă, care urmărea convertirea minoritarilor, în special a tinerilor ucraineni evrei, să treacă în U.R.S.S. unde pe lângă avantajul de a scăpa de serviciul militar, îi făceau să creadă că vor avea posibilități mai mari de ascensiune, vor fi împroprietăriți cu 40 de hectare de pământ, vor primi gratuit case, îmbrăcăminte, mâncare și vor avea la dispoziție tot felul de distracții.(...) Organizația avea conducători în majoritatea comunelor din județul Cernăuți. Această acțiune comunistă se generalizează în majoritatea orașelor și comunelor din provinciile populate în majoritate cu minorități. Față de cele de mai sus, avem onoare a vă ruga să dispuneți urmărirea acestei propagande comuniste și a scopului ce urmărește, raportându-ne rezultatul constatărilor dumneavoastră.”⁸

Într-un referat asupra istoricului „problemei evreiești”, întocmit în anul 1940 în cadrul Biroului de Siguranță al Poliției de reședință Lugoj, se sublinia că „cei câțiva evrei suspectați pentru comunism nu pot câștiga aderenți și dezvoltă nici o activitate, pe de o parte din cauza strictei supravegheri a organelor polițienești, iar pe de alta din cauză că astăzi toată lumea se ferește de evrei.”⁹

În luna iulie a anului 1940, în urma evenimentelor dureroase prilejuite de cedarea Basarabiei și a nordului Bucovinei cu ținutul Herța către U.R.S.S., presa din România și nu numai, a „explodat”, evreii fiind acuzați și trași la răspundere pentru situația românilor basarabeni și pentru atitudinea manifestată în timpul zilelor în care se consuma ultimatumul sovietic.¹⁰

Curentul din 1 iulie 1940 publica la pagina informațiilor de ultimă oră, titlul după care „În Basarabia și Nordul Bucovinei trupele rusești comit acte samavolnice. Evreii s-au dedat la acte de molestare în orașele celor două provincii.”¹¹

Un comunicat al Ministerului de Interne, publicat la 2 iulie 1940, aprecia: „Populația evreiască originară din Basarabia, aflată în interiorul țării, continuă să treacă Prutul pe teritoriul basarabean. În cursul zilei de azi 7.600 de evrei au trecut prin punctele Ungheni și Cristești, 2.000 evrei prin Galați-Reni.”¹² Se demonstra astfel simpatia evreilor față de ocupantul sovietic.

Ancheta trimisului special al *Curentului*, P. Tipărescu, dezvăluia „Cum s-a făcut evacuarea Basarabiei”: „Cei care au fost umiliți o clipă de bandele din Basarabia și Bucovina, duc cu ei la vetrele lor imaginea reală a jidovului trădător și învață pe frații și copiii lor să ceară capul lui Iuda...”¹³ „Cele mai deșănțate manifestări de simpatie pentru trupele ocupante le-au făcut evreii, permanenții intermediari internaționali.”¹⁴

⁷ Arnold Schwefelberg, *op. cit.*, p. 137.

⁸ Direcția Județeană Tulcea a Arhivelor Naționale (în continuare, D.J.A.N. Tulcea), *Fond Poliția orașului Măcin*, dosar nr. 44/1940, f. 13.

⁹ Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (în continuare, A.C.N.S.A.S.), *Fond D*, dosar nr. 155/1945, f. 244.

¹⁰ Comandor Gheorghe Vartic, *Considerații cu privire la retragerea armatei române din Basarabia și nordul Bucovinei (28 iunie-3 iulie 1940)*, în *Revista de Istorie Militară*, 1 (65), 2001, p. 33-37. De asemenea, maior Constantin Hlihor, *Calvarul retragerii armatei române din Basarabia și Bucovina de Nord*, în *Revista de Istorie Militară*, nr. 1 (12), 1992, p. 13-14. Elefterie Negel, redactor al *Universului* pentru Basarabia, a scris, la 1 iulie 1940, un cuprinzător articol despre *Tragedia evacuării Basarabiei*, în locotenent-colonel Alesandru Dușu, dr. Constantin Botoran (coordonatori), *Situația evreilor din România. Vol. I (1939-1941), partea întâi*, Centrul de Studii Transilvane/Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1994, p. 159-164. O relatare amplă asupra comportamentului agresiv al unor evrei față de români, în iunie-iulie 1940, în raportul nr. 14033 din 3 iulie 1940 al Biroului 2 din cadrul Marelui Stat Major al Armatei Române, cf. Alex Mihai Stoenescu, *Armata, mareșalul și evreii. Cazurile Dorohoi, București, Iași, Odessa*, RAO, București, 1998, p. 81-90.

¹¹ *Curentul*, anul XIII, nr. 4448, Luni, 1 iulie 1940, p. 8.

¹² *Idem*, anul XIII, nr. 4449, Marți, 2 iulie 1940, p. 1.

¹³ *Idem*, anul XIII, nr. 4455, Luni, 8 iulie 1940, p. 7.

¹⁴ *Idem*, anul XIII, nr. 4456, Marți, 9 iulie 1940, p. 3.

Față de aceste acuzații, ziarul *Renașterea noastră* a exprimat o atitudine ce reprezenta punctul de vedere al evreimii române față de evenimentele din iunie-iulie 1940 și care se pare că este textul citit de Șef-Rabinul Șafran în Senat, în ședința din 4 iulie 1940: „*Nenorocirea care s-a abătut asupra Țării și care a prilejuit puternice manifestațiuni de solidaritate națională găsește populațiunea evreiască strâns legată de suferința și de soarta poporului român. (...) Suntem convinși că spiritul de dreptate care a călăuzit întotdeauna pe conducătorii acestei țări va dăinui de-a pururi, strângând laolaltă pe toți fiii României. Trăiască Maiestatea Sa Regele! Trăiască România!*”¹⁵ Tot astfel, în *Curierul Israelit* din 10 iulie 1940, se scria: „*Nu cunoaștem decât din zvonuri faptele urâte care s-ar fi petrecut cu prilejul evacuării Basarabiei și a nordului Bucovinei, fapte comise de unii locuitori din ținuturile evacuate, printre care ar fi fost și evrei. Nu știm în ce măsură sunt adevărate zvonurile... dar oricare ar fi adevărul, ce vină avem noi în aceste fapte de nebunie sălbatică, comise de oameni care s-au născut și au trăit sub un alt regim și cu care nu putem fi solidari.*”¹⁶

Prima reacție a autorităților române față de situația creată, în urma evacuării teritoriilor cedate, a fost interzicerea înscrierii evreilor în Partidul Națiunii.¹⁷

Memoria documentelor de arhivă păstrează dovezile adeziunii unor evrei la ideile comuniste.

Într-un documentar privind istoricul minorităților din județul Bălți întocmit în timpul războiului în cadrul Biroului Siguranței de pe lângă Poliția de reședință Bălți se arăta, între altele, că toate asociațiile evreiești din oraș (în număr de 17) „*în afară de activitatea fățișă pe care o desfășurau pentru a atinge scopul specificat în dreptul fiecăreia, lucrau în mod conspirativ în sprijinul mișcării comuniste, metodă ușor de executat, totul desfășurându-se sub masca legală. În sprijinul celor afirmate mai sus, menționăm că aproape toate organizațiile comuniste descoperite în localitate, au avut conducători, precum și majoritatea membrilor evrei. (...) Ca o dovadă în plus că marea majoritate a evreilor simpatizau mișcarea comunistă este și comportarea acestora cu ocazia cedării Basarabiei, când evreii au ieșit în întâmpinarea bolșevicilor la bariera orașului, manifestându-și bucuria. Odată cu instalarea regimului comunist în Basarabia, evreii din Bălți și mai ales cei care au suferit condamnățiuni pentru activitate subversivă, au trecut la posturi de încredere și chiar de conducere. Cităm pe numiții: Leib Derji, Lona Lerner, Reidel Rahil, Masis Moisei, Cighenștein David, Cighenștein Lew și Cighenștein Mihail, Elik Abram, Elik David și Monăâstârchi Abram*”.¹⁸

Cu nr. 23 din 20 iulie 1940, Postul de jandarmi Moara Nouă - Soroca a înaintat Poliției de reședință din Bălți un număr de patru evrei, „*care au fost găsiți refugiați pe raza acestui post în anturajul comuniștilor*”.¹⁹

¹⁵ *Renașterea noastră*, nr. 717, 6 iulie 1940, apud Federația Comunităților Evreiești din România/Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, *Parlamentari evrei în forul legislativ al României (1919-1940). Documente (extrase)*, Editura Hasefer, București, 1998, p. 405-406. De asemenea, *Declarația* din 10 iulie 1940 a Federației Uniunilor de Comunități Evreiești din România privind solidaritatea populației evreiești cu poporul român în momentele de grea încercare care s-au abătut asupra țării prin amputarea unor provincii pentru eliberarea cărora au luptat și evreii în anii primului război mondial, în Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului în România, *Documente*, ediție îngrijită de Lya Benjamin, Polirom, Iași, 2005, p. 80.

¹⁶ *Curierul Israelit*, nr. 22, 10 iulie 1940, apud Hary Kuller, *op. cit.*, p. 172-173.

¹⁷ *Curentul*, anul XIII, nr. 4460, Sâmbătă, 13 iulie 1940, p. 5.

¹⁸ Arhivele Naționale ale Republicii Moldova (în continuare, A.N.R.M.), *Fond 694, inv. 3, dosar nr. 269/1943, Istoricul minorităților*, f. 10-11. În același document se arăta și că „*o parte din evrei însă, capitaliști, fiind socotiți de către sovietici ca unii ce au exploatat pe proletari au fost deportați. Cităm pe numiții: Simha Smuker, Rahmil Ioffe, Danil Sorocher, Bujacher Aron și alții*”, *Ibidem*, f. 11.

¹⁹ A.N.R.M., *Fond 694, inv. 3, dosar nr. 142/1941, f. 30*. Interesant este faptul că, potrivit unei „*Situații numerice pe naționalități a minorităților cari au dovedit atitudine antirromânească*”, în urma măsurilor luate împotriva evreilor (internarea acestora în lagăre) după eliberarea Basarabiei, din orașul Bălți un singur evreu a fost trimis în judecata Curții Marțiale din Chișinău pentru a fi judecat, anume Harab Gheorghe, născut la 4 aprilie 1899 la Tighina „*a fost trimis în judecata Curții Marțiale Chișinău, pentru manifestare ostilă Statului Român în anul de ocupație, care acte însă au fost clasate după cum ni s-a comunicat de către Parchetul Curții Marțiale cu adresa No. 85.578 din 24 Februarie 1943. La data de 4 Martie 1942 a fost internat în Lagărul Oneștii Noi, județul Lăpușna, iar la data de 4 Aprilie 1942 a fost pus în libertate, dela care dată și până în prezent nu s-a mai constatat nimic în sarcina sa și nici nu este capabil de acte de teroare*”, cf. A.N.R.M., *Fond 694, inv. 3, dosar nr. 269/1943, Istoricul minorităților*, f. 19.

Un raport al Poliției Râmnicu Vâlcea menționa că „în seara de 20 spre 21 ianuarie 1941, au fost arestați în comuna Brezoi, județul Vâlcea, de către postul de jandarmi respectiv, comuniștii: Gh. Priseacă din București și Stern Iosif, zugrav, evreu din Craiova, surprinși pe când făceau propagandă comunistă printre lucrătorii de la întreprinderile forestiere din comuna menționată. Numiții au fost înaintați, cu acte dresate, Parchetului Vâlcea.”²⁰

În conformitate cu un ordin emis la 26 august 1941 de Inspectoratul de Poliție Constanța, Poliția orașului Tulcea a transmis în teritoriu „o notă de persoanele care au activat intens în contra statului în timpul dominației sovietice”, rugând a se lua măsuri de arestare a împiricinaților.²¹ În această notă era menționat Copel Gica Aronovici din Cernăuți, care „a fost în serviciul Sovietelor, a fugit din țară pe timpul regimului legionar - deși are pe tatăl său, Copel Aron în București, Bulevardul Schitul Măgureanu 21 și o soră, croitoreasa Charlota, tot în București - care s-a declarat comunist contra țării noastre.”²²

În anul 1941, autoritățile române au internat în Lagărul de la Târgu-Jiu mai multe grupuri de evrei din țară, suspectați în general că împărtășesc ideologia comunistă. Printre aceștia s-a aflat și comerciantul Mișu Dulgheru (Dulbergher), născut la Tecuci, la 16 ianuarie 1909, contabil la reprezentanța comercială sovietică din București în perioada 1940-1941, viitor colonel de Securitate.²³ După mărturia făcută autorului acestor rânduri de către un fost internat în lagăr, Sadi Herșcovici, născut la Huși, la 1 ianuarie 1923, evreii comuniști aduși la Târgu-Jiu au avut parte de un tratament „special”, fiind separați de celelalte grupuri.²⁴

La 7 noiembrie 1941, a fost executat în București un grup de șapte comuniști (din care șase evrei) „care pregăteau acte de sabotaj.”²⁵

La 20 decembrie 1941, Poliția orașului Bălți a înaintat Chesturii Poliției municipiului Iași, sub nr. 13.423 S., un „dosar privitor la unii evrei care ar fi întocmit un memoriu adresat lui Stalin pe când era ocupată Basarabia de către Soviete, memoriu ce a fost adus în cele din urmă în Basarabia de către câțiva evrei din Iași, cari au trecut clandestin Prutul”.²⁶ În legătură cu susținerea ocupanților sovietici în Basarabia, subliniem că aceasta nu a venit din partea tuturor evreilor din provincie sau exclusiv din partea acestora. Iată un exemplu sugestiv: în conformitate cu o cercetare efectuată în noiembrie 1941 de șeful Biroului Siguranței de pe lângă Poliția din Bălți, Filipescu Gurie, s-a constatat că cetățeanul Artemie Găină era căsătorit cu o evreică originară din Fălești, rămânând „sub ocupație sovietică, având sentimente sovietofile”, bănuindu-se „că în timpul ocupației sovietice ar fi fost însărcinat să atragă tineretul din orașul și județul Bălți, în mișcarea comunistă, sub conducerea unui oarecare evreu cu numele Vinogradov”.²⁷ Interesant este că respectiva evreică măritată cu A. Găină era „botezată în 1938 de preotul Avacum Rusu, astăzi deportat”.²⁸

În anul 1943, în județul Tulcea erau identificați doi evrei comuniști.²⁹

La 26 mai 1944, Poliția de Reședință Tulcea transmitea Comisariatului de Poliție Sulina un ordin secret al Inspectoratului Regional de Poliție Constanța, în erau semnalati câțiva „indivizi suspectați pentru

²⁰ D.J.A.N. Tulcea, *Fond Comisariatul de Poliție Isaccea*, dosar nr. 79/1941, f. 61.

²¹ *Ibidem*, dosar nr. 80/1941, f. 111.

²² *Ibidem*, f. 112.

²³ Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente (1949-1989)*, Polirom, Iași, 2002, p. 551-553.

²⁴ Certificatul eliberat de Poliția Huși sub nr. 3297 din 30 octombrie 1946, document personal al familiei Sadi, atestă internarea lui Herșcovici Sadi în Lagărul de la Târgu-Jiu, „înscris în tabelele de internați politici.”

²⁵ Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului în România, *Documente...*, p. 292. Grupul judecat la 5 noiembrie 1941 de Curtea Marțială a Comandamentului Militar al Capitalei, era format din: Paneth Francisc și soția sa, Paneth Lili, Nagy Elisabeta, Moses Francisc, Kornhauser Adalbert și Iosipovici Ada (singura persoana de origine neevreiască era Nagy Elisabeta), cf. *Ibidem*.

²⁶ A.N.R.M., *Fond 694, inv. 3*, dosar nr. 141, 1941-1942, f. 303.

²⁷ *Ibidem*, f. 334.

²⁸ *Ibidem*, f. 340.

²⁹ Direcția Județeană Constanța a Arhivelor Naționale (în continuare, D.J.A.N. Constanța), *Fond Chestura Poliției Tulcea*, dosar nr. 1 bis./1943, f. 92.

fapte dăunătoare siguranței statului.”³⁰ Între aceștia, „Hausner Michel, de origine etnică evreu, pretins inginer, care între anii 1917-1918, a făcut parte din CEKA, filiala Odessa. În anul 1938, a fost condamnat de Curtea Marțială din Chișinău pentru less-națiune. În timpul ocupației Basarabiei în 1940-1941 s-ar fi bucurat de protecția Președintelui Republicii Sovietice Moldovenești. În iulie 1941, următor dezrobirii Basarabiei, Hausner Michel, a fost internat în lagărul din orașul Balta. (...) Glucksman Nicolae, de origine etnică evreu, fost avocat în baroul din Lăpușna, care actualmente s-ar recomanda cu numele Vasiliu Nicolae. În timpul ocupației Basarabiei, numitul a rămas în Chișinău, unde ar fi terorizat populația românească. De asemenea, ar fi ocupat funcțiuni înalte în conducerea Republicii Moldovenești. Ghendrich Alion, de origine etnică evreu, fost redactor al ziarului sovietic <<Cuvântul Basarabiei>> (Basarabscoe-Slovo). Numitul este comunist notoriu și actualmente și-ar mai manifesta simpatia sa pentru succesele armatei sovietice...”³¹

Într-un referat întocmit la 5 noiembrie 1949, în cadrul Direcției Generale a Securității Poporului, Direcția Securității Capitalei, se apreciază că Stern Leon, născut la Brăila la 4 ianuarie 1893, proaspăt ales președinte al Comunității Evreilor din București, „este cunoscut că a activat în P.C.R. în ilegalitate”, fiind un „dușman al sionismului.”³²

În concluziile unui referat întocmit în timpul războiului (1944?) de Biroul de Studii din cadrul Direcției Generale a Poliției, se subliniau următoarele: „corupția mereu practică, încercările de slăbire a religiei creștine și propagarea comunismului constituie lovituri puternice date de evrei moralității publice și actualei forme de conducere a statului nostru.”³³

S-a subliniat că „simpatia multor evrei față de Uniunea Sovietică s-a datorat faptului că aceasta părea singura forță capabilă să se opună exceselor naziste declanșate încă din a doua jumătate a anilor 30, de distrugere a evreilor. De aceea, în anii războiului, înaintarea Armatei Roșii spre teritoriul României și inima Reichului a fost privită ca soluția salvatoare, de ultim moment, a tuturor evreilor din lagărele unde fuseseră deportați, iar prezența ei aici a fost apreciată - pentru început - drept garantul estompării exceselor antisemite ale autohtonilor.”³⁴

Dacă nu se poate contesta atașamentul față de ideile comuniste al unor evrei români, la fel de adevărat este și faptul că nu puțini evrei au dovedit că sunt buni cetățeni ai Patriei de adopție. Menționăm aici cazul lui Isidor Schwartz, domiciliat în Str. Gogu Cantacuzino nr. 2, București, care, la 27 mai 1941, a adresat un memoriu ministrului de Interne, în care preciza că „ați binevoit a aproba repatrierea mea din Cernăuți împreună cu familia, după o ședere de 9 luni în Cernăuți, unde am avut de suferit cele mai strașnice persecuții din partea autorităților rusești. Cauza tuturor acestor persecuțiuni a fost faptul că am fost socotit dușman al regimului de acolo, ca unul ce am condus Banca de Credit Român, sucursala Cernăuți, timp de 20 de ani, și în timpul celor 9 luni petrecute sub ruși, am transformat locuința mea de acolo într-un fel de centru de adunare al tuturor românilor ce, ca și mine, tindeau la repatriere. În plus, am mai fost acuzat de sabotaj economic, prin faptul că am pus la dispoziția Centralei București material bancar necesar. (...) Sunt

³⁰ D.J.A.N. Constanța, *Fond Comisariatul de Poliție Sulina*, dosar nr. 10/1944, f. 38.

³¹ *Ibidem*.

³² A.C.N.S.A.S., *Fond D*, dosar nr. 136/1949-1950, f. 3.

³³ *Ibidem*, dosar nr. 155/1945, f. 191. Apreciem că potopul de acuzații antisemite, cu trimitere la împărtășirea ideologiei comuniste de către minoritarii evrei, se poate să fi căpătat o dimensiune mai amplă și ca urmare a propagandei legionare, inclusiv în mediile militare. Într-un manifest legionar răspândit în rândurile Armatei în perioada condominium-ului legionaro-antonescian, intitulat „Apel către ofițeri și soldați”, se sublina că „jidovul sau jidovitul (...) este împotriva Crucii, pe care l-a răstignit pe Iisus, e împotriva Patriei, pe care o visează bolșevizată și împotriva Neamului, pe care îl jupuiește și-l batjocorește de sute de ani”, vezi, x x x, *Evenimentele din ianuarie 1941 în arhivele germane și române*, vol. I, Editura Majadahonda, București, 1998, p. 93.

³⁴ Lucian Nastasă (coordonator) Andreea Andreescu, Andrea Varga, *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Evreii din România (1945-1965)*, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2003, p. 23. Vezi, Hary Kuller, *Evreii în România anilor 1944-1949. Evenimente, documente, comentarii*, Editura Hasefer, București, 2002 și studiul Idem, *Un slogan care poluează istoria sau confruntarea cu istoria a unui slogan: evreii și comunismul în anii 1944-1950*, în *Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei Istorice a Evreilor din România*, București, nr. 4-5/2000, p. 38-42.

cetățean român revizuit în regulă, soția este originară din Ițcani, jud. Suceava, și mai presus de orice, sunt un bun patriot român. Rog, șederea permanentă în țară, cu familia.”³⁵

La data de 21 iulie 1941, cu nr. 34, Postul de jandarmi Bricevo înaintează Poliției de reședință din Bălți cinci evrei „refugiați de bombaedament la neamurile din Târgul Bricevo și unde nu au făcut nici o manifestare antiromână”.³⁶

Un raport al unui evreu, fost reprezentant al localității Chilia Veche din județul Tulcea, în perioada ocupației sovietice a Basarabiei, Bucovinei de Nord și Ținutului Herța, ocupație care s-a extins în mod agresiv și dincolo de linia de demarcație a frontierei de stat cu România, ilustrează bunele sentimente românești nutrite într-o perioadă dintre cele mai tulburi din istoria României.

Raportul a fost înregistrat la 15 noiembrie 1941, la Serviciul Registraturii din cadrul Prefecturii județului Tulcea³⁷ și reproducem din text câteva pasaje: „Subsemnatul Hil Lăpușner, domiciliat în comuna Chilia Veche, cu respect aduc la cunoștință Domniei Voastre [prefect, colonel M. Ghica, n.n.] următoarele: Soarta vitregă a făcut ca în timpul ocupației inamice să cadă asupra-mi greaua sarcină de a conduce comuna, tristă misiune ce subliniez că mi-a fost încredințată nu de stăpânire ci de popor, prin unanimitate de voturi. Or, este cunoscut de toate autoritățile și toți bunii Români felul cum m-am comportat față de concetățenii mei Români în această tristă calitate de Președinte al Consiliului Comunal sub ocupație rusă. Cred că, fără să vreau, am trecut printr-un examen al sentimentelor mele Românești și după cât îmi pare l-am trecut cu succes. Dacă m-am văzut între ciocan și nicovală în situația de a nu putea refuza postul impus de popor n-am găsit cu cale să cedez conștiinței mele și am lucrat românește. Am dovedit cu jertfă că sentimentele mele românești adânc înrădăcinate în suflet n-au putut fi lovite de evenimente trecătoare. Sunt fiul Patriei-Române și oricât m-ar bate mama îi voi purta totdeauna tot respectul și dragostea cuvenită.”³⁸ (...) Mă văd azi trimes în fața Curții Marțiale fără să știu de ce. Am dat toată solitudinea a tot ce a fost Român. Am împărțit ajutoare în cantități mult mai mari Românilor repatriați decât băștinașilor; am fost primul care am dat toată solitudinea și asistența Părintelui Ion Radu, rănit în câmp; am conservat arhiva comunei și averea personală a Dlui Mihai Georgescu [fostul primar al localității]. (...) Dacă mă simțeam câtuși de puțin vinovat nu mă adresam Domniei Voastre dela care cer nu ocrotire ci numai un pic de dreptate.”³⁹

Nu am aflat documentată situația fostului primar, după acest demers.

Începând din anul 1942-1943, ca urmare a constatării evoluției frontului în defavoarea germanilor, mareșalul Ion Antonescu, Conducătorul statului român, a cerut lui Eugen Cristescu, director general al Serviciului Special de Informații, să formeze un serviciu împotriva acțiunilor subversive ale naziștilor. Dacă germanii observau ceva, urma să li se spună că era inițiativa evreilor și democraților. În vederea organizării serviciului, a fost solicitat Haim Schaer (Soreanu), aflat în legături cu anturajul țărănistului Iuliu Maniu⁴⁰ și având bune relații și cu dr. W. Filderman.⁴¹ Într-un raport al Agenturii I, din 30 noiembrie 1942, se arătau următoarele: „În cercurile apropiate atașatului de presă german a început să circule zvonul că domnul director general, Eugen Cristescu, va fi schimbat de la conducerea S.S.I., deoarece urmărește activitatea germanilor și în mod intenționat neglijează urmărirea activității agenților anglo-saxoni care mișună în Capitală (...). În același timp se afirmă că Serviciul condus de domnul director general Eugen Cristescu nu vrea să urmărească atent acțiunea evreilor care au devenit foarte obraznici și tendențioși, bazându-se pe unele succese fără importanță ale statelor democratice.”⁴²

³⁵ A.C.N.S.A.S., Fond D, dosar nr. 136/1949-1950, f. 67.

³⁶ A.N.R.M., Fond 694, inv. 3, dosar nr. 142 / 1941, f. 31.

³⁷ D.J.A.N. Tulcea, Fond Prefectura județului Tulcea - Serviciul Administrativ, dosar nr. 1034/1941, f. 41-42.

³⁸ *Ibidem*, f. 41.

³⁹ *Ibidem*, f. 42. Investigațiile autorităților au confirmat cele precizate de petent, cf. *Ibidem*, f. 41 verso, f. 43.

⁴⁰ Cristian Troncotă, *Istoria serviciilor secrete românești. De la Cuza la Ceaușescu*, Editura „Ion Cristoiu” S.A., București, 1999, p. 239.

⁴¹ *Ibidem*, p. 240.

⁴² *Ibidem*, p. 241.

Documentele de arhivă confirmă că, spre sfârșitul războiului, unii dintre evrei se organizau în vederea sprijinirii politicii aliaților anglo-britanici. La 23 iunie 1944, Inspectoratul Regional de Poliție Constanța a transmis Poliției orașului Tulcea un ordin *secret* al Direcției Generale a Poliției, care informa că „unele din organizațiile evreești din țară ar fi fost solicitate a se organiza în vederea sprijinirii acțiunii inamice în teritoriul național la momentul considerat oportun. În general, se cere a se organiza în următoarele scopuri: a) Fiecare familie trebuie să aibă la îndemână costume de haine cu care să echipeze parașutiștii lansați de aviația anglo-americană, cu care evreii trebuie să intre în legătură imediat după lansare; (...) d) Prin comunitate să se organizeze imediat un serviciu de informațiuni, care să intercepteze atât comentariile opiniei publice, cât și măsurile luate de autorități în vederea prinderii parașutiștilor pentru a le înlesni ascunderea acestora. De asemenea, comunitățile evreești ar mai fi primit dispozițiuni ca prin oameni de încredere să desfășoare o acțiune defetistă dirijată, acreditând ideea că războiul este virtual pierdut, iar orice rezistență este lipsită de sens. Luați măsuri pentru supravegherea activității tuturor organizațiilor evreești și pentru verificarea celor semnalate mai sus...”⁴³ Într-o Notă informativă întocmită la Constanța, la 7 august 1944, în cadrul Biroului 2 al Statului Major al Diviziei a IX-a Infanterie, se făcea cunoscut, între altele, în urma interogării a patru parașutiști lansați și prinși la Periprava, în Delta Dunării, că, la Odessa, „față de Turcia, Anglia și U.S.A., opinia publică arată oarecare indiferență. Numai evreii simpatizează pe anglo-americani.”⁴⁴ Aceasta poate fi o dovadă a unor legături extinse între diferitele cercuri evreești din țară cu altele din afara granițelor.

În privința sionismului, opțiune politică ce promova emigrarea și întemeierea unui stat evreiesc, în România acelor ani au existat mai multe mișcări care au activat cu intensitate și în clandestinitate⁴⁵, în anii războiului, unele având însă acordul tacit al autorităților.⁴⁶ Într-un referat al Direcției Generale a Poliției întocmit în anul 1940 și transmis Ministerului de Interne, erau identificate o **mișcare sionistă cu caracter de stânga**, sub denumirea de „Organizația sionistă din România” (cu sediul în B-dul Domniței nr. 50, București), condusă de dr. Niemișover și dr. Singer, „evrei cu sentimente antiromânești”⁴⁷ și o **mișcare sionistă cu caracter de dreapta**, care promova inclusiv anticomunismul, sub denumirea de „Noua organizație sionistă” (cu sediul în Str. Cernica nr. 2, București), aflată sub conducerea lui E. Kanner.⁴⁸ Aceasta din urmă, după cum se arăta în referatul întocmit în cadrul Direcției centrale a Poliției, avea la îndemână, pentru îndeplinirea acțiunii sale „în vederea zisei reclădiri a Palestinei”, următoarele asociații, aflate sub directa sa îndrumare și au absolut toate ca obiect „pregătirea elementelor pentru emigrarea în viitorul stat iudeu”: Uniunea Sionistă Statul Judeu, Organizația Brith Hakanaïm-Barak, Partidul Poale Zeire Zion, Tineretul sionist socialist din Partidul Poale Zeire Zion, Societatea Muncitorilor evrei Poale Zion, Asociația Haoved, Organizația Hașomer Hațair, Asociația Iedidei Haicar, Asociația Bnei Avodah, Societatea Brochovia, Societatea Gordonia, Societatea dr. Herzl din Tecuci, Organizația Bușelia din Chișinău, Organizația Toynbee Hall din Iași, Societatea Tarbut⁴⁹, Asociația feministă W.I.Z.O.*, Organizația Mizrachi, Organizația Aviva Barisia, Organizația Bove, Organizația Hanuar Hazoni, Societatea Ort, Oficiul Palestinian, Banca Evreiască de Emigrare, Societatea Hias Emigdirect, Societatea Hias Hicem, Cercul Cultural Evreiesc (fosta Federație Culturală Evreiască, dizolvată în anul 1934 „pentru acțiune

⁴³ D.J.A.N. Constanța, *Fond Chestura Poliției Tulcea*, dosar nr. 22/1944, f. 163.

⁴⁴ Idem, *Fond Comisariatul de Poliție Sulina*, dosar nr. 10/1944, f. 125.

⁴⁵ Lucian Nastasă (coordonator) Andreea Andreescu, Andrea Varga, *Op. cit.*, p. 35. Activitatea organizațiilor sioniste din România a fost interzisă la 7 august 1942.

⁴⁶ Pentru activitatea sioniștilor români, pe larg, în *Sioniști sub anchetă. A. L. Zissu, declarații, confruntări, interogatorii, 10 mai 1951-1 martie 1952*, Edart-FFP, București, 1993. De asemenea, Itzhak Artzi, *Biografia unui sionist*, Editura Hasefer, București, 1999.

⁴⁷ A.C.N.S.A.S., *Fond D*, dosar nr. 155/1945, f. 338.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 339.

* *Women International Zionist Organization*.

comunistă”).⁵⁰ „Toate aceste organizații - subliniau autorii referatului - se bucură de o largă autonomie, fără nici un control efectiv sau stânjenire, nici chiar azi când este stare de asediu, din partea autorităților.”⁵¹ După un alt referat al Direcției Generale a Poliției, „Noua organizație sionistă” avea următoarele postulate: „credința față de vechile tradiții evrești, atitudinea patriotică față de țara ai cărei cetățeni sunt și participarea disciplinată la toate manifestațiile naționale și cetățenești.”⁵² Conform documentului, această organizație avea drept anexă o organizație de tineret, „Brith Trumpeldor”⁵³, zisă și Bethar, împărțită în patru secțiuni regionale”, fiind organizată paramilitar, instruirea tinerilor evrei asemănându-se foarte mult cu cea promovată în armata română.⁵⁴ Scopul mărturisit al Bethar-ului era „crearea unor batalioane defensive, atât în Palestina cât și în celelalte state.”⁵⁵ Tocmai din această cauză „întreaga mișcare sionistă de dreapta sau de stânga nu mai poate fi tolerată decât sub supravegherea permanentă a autorităților și după norme stabilite în prealabil în așa fel ca întreaga activitate să nu fie desfășurată decât în vederea emigrării evreilor în Palestina.”⁵⁶

Într-un alt referat, cu referire la Bethar, dar cu trimitere la întreaga mișcare sionistă din România, referenții Poliției subliniau următoarele: „cu toată masca de anticomunism a acestor evrei bethariști, nu ne sfim să spunem că tot evrei rămân și că deci înființarea organizației Brith Trumpeldor în statul nostru nu poate fi decât dăunătoare și periculoasă siguranței statului. Noroc că evreii nu prea se înțeleg între ei, căci ar însemna batalioane de evrei înarmați în țara noastră, dacă nu o revoluție în masă, fie a lor, ofensivă, fie a partidelor de dreapta, în contra lor.”⁵⁷

Într-adevăr, la nivel general, între adepții sionismului din România nu a existat o unitate de acțiune. Menționăm aici doar faptul că tinerii din mișcarea Hașomer Hațair (Tânărul păzitor) erau considerați „opozioniști și nedisciplinați” de către conducerea oficială sionistă.⁵⁸

Precizăm că, în anul 1942, un grup de elevi evrei de la Liceul „Cultura B” din București a fost arestat, judecat și condamnat pentru activitate sionistă. Peste timp, dr. Alexandru Elias, martor al evenimentelor, își amintește: „Activitatea noastră se rezuma la discuții despre plecarea în Palestina, persecuțiile rasiale și necesitatea autoapărării în condițiile amplificării acțiunilor anti-semite. Ce-i drept, organizațiile sioniste erau interzise, dar întâlnirile noastre erau absolut inofensive. În contextul dat, organizația sionistă promova principiul <<nu facem nimic aici, nu ne încadrăm în lupta de aici, noi ne pregătim pentru Alia (emigrare)>>. Cel puțin așa ne spuneau mai marii noștri. Discuțiile aveau un caracter pueril, neorganizat, fără perspective concrete.”⁵⁹ Unii dintre partizanii sionismului acționau însă și în calitate de membri ai mișcării comuniste, aflată, de asemenea, în ilegalitate. Astfel, Leon Zalman, membru al Uniunii Tineretului Comunist, intrase în Hașomer Hațair și, împreună cu Cornel Elias și Iancu Moscovici, aderenți, de asemenea, ai mișcării comuniste, „au fost arestați în timp ce împărțeau bancnote ștampilate cu lozinci antifasciste. Această acțiune - mărturisește dr. Alexandru Elias - nu avea nici o legătură cu organizația sionistă; era o inițiativă utecistă de care noi nu aveam cunoștință.”⁶⁰ În urma

⁵⁰ *Ibidem*, f. 340. Referenții se pare că nu erau foarte bine informați cu privire la filiația tuturor organizațiilor. Deși considerate de dreapta, depinzând de mișcarea sionistă de dreapta, care promova anticomunismul, unele societăți au fost dovedite ca fiind atașate ideologiei comuniste, un exemplu în acest sens fiind *Partidul Poale Zeire Zion*.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*, f. 343.

⁵³ După numele eroului Iosef Trumpeldor, ucis în Palestina în anul 1920 în timpul luptelor cu arabii, cf. *Ibidem*, f. 346.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 344. Se preciza că organizația „are secțiuni în toată țara și chiar în comunele rurale, în special din Basarabia”, cf. *Ibidem*, f. 349.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 344.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 345.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 348.

⁵⁸ Vezi Carol Buium Beniamini, *Un sionist în vremea lui Antonescu și după aceea*, Editura Hasefer, București, 1999, p. 17 și urm. Dr. Ephraim Ofir, *Mișcările sioniste de tineret în România în timpul Holocaustului. Note de curs, Yad Vashem*, Ierusalim, mai 2000.

⁵⁹ Dr. Alexandru Elias, *Un grup de liceeni evrei la Curtea Marțială*. Relatare consemnată de Lya Benjamin, în *Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei Istorice a Evreilor din România*, vol. II, București, 1998, p. 47.

⁶⁰ *Ibidem*.

arestării și judecării întregului grup de tineri sioniști (19 elevi), în cadrul unui proces la Curtea Marțială din București, în aprilie 1942, L. Zalman, C. Elias și I. Moscovici, au fost condamnați la moarte⁶¹, ceilalți fiind închiși și eliberați ulterior, după momentul 23 august 1944.⁶²

Dovadă că activismul sionist, în afara apropierii de extrema stângă, avea acordul autorităților este și faptul că, la 9 iunie 1944, în ședința Consiliului de Miniștri, analizându-se problema emigrării evreilor, s-a stabilit felul în care urma să se facă. Pentru aceasta s-a înființat „un Oficiu de Emigrațiune, compus din reprezentanții organizațiilor evreiești cu legături internaționale, care să lucreze cu Centrala Evreilor și cu comisarul pentru chestiunile evreiești și Ministerul de Interne, stabilind listele și amănunțele fiecărui transport.”⁶³ Acest Oficiu de Emigrare a fost condus de evreul A. L. Zissu, unul dintre cei mai influenți lideri ai sioniștilor români,⁶⁴ care avea să constate, în legătură cu flexibilitatea guvenului manifestată spre sfârșitul războiului: „Nu Ion Antonescu s-a schimbat, ci situația politică mondială.”⁶⁵

În afara opțiunilor politice comuniste sau sioniste au existat și alte programe politice împărtășite în rândurile evreilor. Într-o cerere a Oficiului tineretului evreiesc din jud. Hunedoara, se solicita acordarea unei audiențe la regele Mihai I pe data de 16 noiembrie 1944, „președintelui tineretului național-țărănesc evreiesc din Ardeal”, Lorincz Ernest.⁶⁶

Menționăm că au existat și evrei neîncadrați politic, precum farmacistul Maller Raymond, născut la Galați, la 12 octombrie 1901, după război, șef al laboratorului de chimie de la Spitalul *Caritas* din București.⁶⁷

Concluzionând, apreciem că în contextul desfășurării politicii antisemite desfășurate de autoritățile vremii, evreii din România au promovat în anii celei de-a doua conflagrații mondiale, în primul rând la nivelul reprezentanților, o politică a supraviețuirii, prin organizarea clandestină a unui *Sfat evreiesc*. La nivel individual, documentele de arhivă și mărturiile contemporane atestă adeziunea unor evrei la mișcarea comunistă. Cea mai importantă opțiune politică a fost însă cea care promova sionismul, în diferite variante, prin numeroase instituții, societăți, organizații și asociații evreiești.

LES OPTIONS POLITIQUES DES JUIFS DANS LA ROUMANIE PENDANT LA SECONDE GUERRE MONDIALE

- résumé -

Dans le contexte d'une violente politiques antisemite les juifs de la Roumanie, pendant la seconde guerre mondiale, ont promové, au niveau des representants une politique de la survivance, par l'organisations clandestine d'une „Conseil juif”. Au niveau individuel, surtout les documents d'archive et le temoignages de quelques contemporaines atestent l'adhésion de certaines juifs au mouvement communiste. La plus important option politique a été, pourtant, celle qui encourageait le sionisme dans les differents variantes, par des nombreux institutions, sociétés, organisations et associations juifs.

⁶¹ *Ibidem*. Vezi și *Tineri evrei, eroi ai rezistenței române*, în *Revista Cultului Mozaic*, nr. 472, 1 decembrie 1980.

⁶² Dr. Alexandru Elias, *loc. cit.*, p. 49.

⁶³ *Emigrarea populației evreiești din România în anii 1940-1944. Culegere de documente din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României*, volum îngrijit de dr. Ion Calafeteanu (responsabil), Nicolae Dinu și Teodor Gheorghe, Silex - Casă de Editură, Presă și Impresariat S.R.L., București, 1993, p. 173.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 178.

⁶⁵ Moshe Carmilly-Weinberger, *Istoria evreilor din Transilvania (1623-1644)*, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 176.

⁶⁶ Arhiva Centrului pentru Studiarea Istoriei Evreilor din România, *Fond III*, dosar nr. 296/1941-1944, f. 14.

⁶⁷ A.C.N.S.A.S., *Fond D*, dosar nr. 170/1947-1949, f. 288.